

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри терапії та реабілітації Національного університету фізичного виховання і спорту України, доктора наук з фізичного виховання і спорту, професора Бісмак Олени Василівни
на дисертаційну роботу **Шевчук Юлії Володимирівни**
на тему: «Зменшення ризику падінь у жінок похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок засобами фізичної терапії та ерготерапії», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія, галузь знань 22 Охорона здоров'я

Актуальність. Проблема остеоартрозу продовжує залишатися в центрі уваги фахівців системи охорони здоров'я, що зумовлено значною поширеністю захворювання, швидким розвитком функціональних порушень (особливо при ураженні суглобів нижніх кінцівок), зростанням показників тимчасової та стійкої втрати працездатності, різким зниженням фізичної, соціальної активності та якості життя хворих. За даними різних авторів, остеоартроз виявляється у 10-12 % обстеженого населення Європи та США, уражає осіб усіх вікових груп, але переважно – похилого віку (С. С. Hughes et al., 2015; E. Fabbri et al., 2015; S. E. Soh., 2020).

Відомо, що існує тісний зв'язок між остеоартрозом та падіннями. Аналіз літературних джерел свідчить, що імовірність падіння зростає зі збільшенням кількості суглобів нижніх кінцівок, задіяних в хворобу (Л. М. Єма, Г. М. Христофорова, 2022; L. Clemson, M. Keglovits, 2020; Jaime Barrio-Cortes et al., 2021).

Важливою складовою профілактики падінь в осіб похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок є використання заходів фізичної терапії та ерготерапії. Проте в Україні відсутні як статистичні дані щодо падінь, так і програми по виявленню факторів падінь, інформуванню населення про ймовірність падіння, програми втручання щодо зменшення ризиків падіння.

Отже, актуальність дослідження зумовлена поширеністю остеоартрозу серед людей похилого віку, яка постійно зростає. Складність та недостатність вивчення ризиків падіння потребує нових підходів в реабілітації осіб похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок, зокрема з використанням різних стратегій, заходів ерготерапії та фізичної терапії.

Таким чином, актуальність вищевказаної проблеми, її соціальна значущість зумовили вибір теми дисертації та формулювання її мети й завдань.

Зв'язок роботи науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2016–2020 роки за темою 4.2 «Організаційні та теоретико-методичні основи фізичної реабілітації осіб різних нозологічних, професійних та вікових груп» (номер державної реєстрації 0116U001609) та Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 роки за темою 4.1 «Підвищення рівня функціональної незалежності та заняттєвої участі осіб різних нозологічних груп за допомогою програм ерготерапевтичних втручань» (номер державної реєстрації 0121U107532). Роль автора полягала в розробці комплексної програми зменшення ризику падінь у жінок похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок засобами фізичної терапії та ерготерапії.

Ступінь обґрунтування наукових положень і висновків, які сформульовані у дисертації. За темою дисертації опубліковано 3 наукові праці у фахових виданнях України за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія; 4 публікації апробаційного характеру.

Результати дослідження були представлені на міжнародних науково-практичних конференціях: XIV Міжнародній конференції молодих вчених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 2021), Міжнародній конференції «Fyzioterapia a zdravie» (Trenčín, 2021), XV Міжнародній конференції молодих вчених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 2022), II Міжнародному медичному онлайн-форумі міжсекторальної взаємодії лікарів Фаза 2: Реабілітація травм війни. #ВрятуйКінцівку (Київ, 2023), IV Науково-практичній конференції з міжнародною участю (Запоріжжя, 2023),

Мультидисциплінарному конгресі з мультидисциплінарної реабілітації: формування стратегії роботи в умовах війни (Львів, 2023).

Для вирішення поставлених завдань були використані адекватні методи наукового пошуку, які дозволили обґрунтувати на високому науково-методичному рівні основні положення результатів дослідження та висновки дисертаційної роботи.

Наукова новизна рецензованого дослідження полягає в тому, що в роботі:

- підтверджено тенденцію до зростання частоти синдрому падінь серед жінок похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок; розглянуто та узагальнено підходи та стратегії, які застосовуються у світовому досвіді для попередження синдрому падінь у жінок з остеоартрозом, що включають ерготерапію, фізичну терапію, програми підтримки з боку медичних та соціальних служб та інші методи;

- уперше проведено детальний аналіз факторів, що призводять до падінь; підтверджено зв'язок між остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок та ризиком падіння; враховано соціальні аспекти та аспекти середовища як можливі чинники ризику. Доведено вплив соціальної ізоляції, низького рівня фізичної активності та несприятливих умов середовища на збільшення ризику падінь. Підтверджено доцільність визначення критеріїв віднесення ризику падіння до низького, середнього чи високого ступеню на початковому етапі роботи з особою похилого віку;

- уперше використаний інтегрований підхід, який комбінує втручання з ерготерапії та фізичної терапії, що представляє новий погляд на оптимізацію реабілітаційних програм зі зменшення ризику падінь. Поєднання цих двох засобів разом забезпечує комплексність до вирішення питання падінь;

- підтверджено позитивний вплив фізичних вправ на покращення рухових навичок та координації, запобігання падінням; доповнено дані про переваги включення елементів фізичних вправ у втручання з ерготерапії, що

покращує впевненість особи у своїх здібностях, уможлиблює виконання нею значущих занять, зменшує страх падіння; доповнено дані про оптимальні часові інтервали та тривалість занять з особами похилого віку з метою досягнення максимальної ефективності без підвищення ризику травм;

- підтверджено значення ерготерапії у попередженні падінь серед жінок похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок. Програми ерготерапії, що включають навчання безпечного виконання занять, розвиток навички усвідомлення та правильного реагування на небезпечні ситуації, стратегії захисту суглобів, модифікації середовища та інші втручання діють як ефективний фактор у зменшенні ризику падінь;

- підтверджено вплив психосоціальних чинників на ефективність фізичної терапії та ерготерапії; розроблено і впроваджено компоненти психологічної підтримки з метою підвищення мотивації до занять;

- доведено, що співпраця між різними спеціалістами (фізичними терапевтами, ерготерапевтами, лікарями) є максимально ефективною в реабілітаційному процесі;

- доведено, що падіння ефективніше попередити, ніж займатись усуненням наслідків. Рання і акцентована на профілактиці робота значно підвищує якість життя осіб, знижує ризик подальших ускладнень, знімає тягар значних фінансових витрат з сімей та держави.

Практична значущість. Отримані результати полягають у можливості застосування наукових положень і висновків у практичній діяльності фізичних терапевтів та ерготерапевтів, що займаються з людьми похилого віку, хворих на остеоартроз суглобів нижніх кінцівок, що дозволить підвищити функціональні показники опорно-рухового апарату такої категорії осіб, можливості активності та участі у суспільному житті, покращить якість життя, зменшивши ризик падінь.

Результати досліджень впроваджені у реабілітаційний процес Університету III віку «Активне довголіття» при Вишгородському міському територіальному центрі соціального обслуговування Вишгородської міської

ради (акт впровадження від 05 грудня 2023 р.,; акт впровадження від 05 грудня 2023 р.), лекційні та практичні матеріали дисциплін «Терапевтичні вміння та навички ерготерапевта» та «Ерготерапія в геріатрії» НУФВСУ (акт впровадження від 15 грудня 2023 р.,; акт впровадження від 15 грудня 2023 р.), центру фізичної реабілітації «Фенікс» (акт впровадження від 19 грудня 2023 р.,; акт впровадження від 19 грудня 2023 р.).

Оцінка змісту дисертації. Рецензоване дисертаційне дослідження викладено на 227 сторінках. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків (17). Усього використано 252 джерела наукової літератури. Робота ілюстрована 18 таблицями і 27 рисунками.

Дисертація характеризується глибоким розкриттям досліджуваної проблеми, самостійністю у підходах до їх висвітлення.

Анотація містить всі необхідні компоненти та традиційно викладена двома мовами. Вступ містить усі необхідні складові: здобувачем переконливо обґрунтована актуальність вивчення обраної теми, визначені мета і завдання дослідження, сформульовані об'єкт та предмет дослідження, надані методи дослідження.

У першому розділі, «Сучасні теоретичні і практичні аспекти фізичної терапії та ерготерапії зменшення ризику падінь у жінок похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок» автором проведено ґрунтовний аналіз сучасних даних науково-методичної літератури щодо актуальності та поширеності остеоартрозу суглобів нижніх кінцівок, визначено зв'язок захворювання з падінням, причини падінь. Автором проведено детальний аналіз геріатричних синдромів, що є дуже важливим для оцінки потреб у наданні медичної та соціальної допомоги літнім людям, формуванні заходів профілактики погіршення їх стану, підвищення незалежності та покращення якості життя. Зазначається, що падіння літніх людей загрожують тяжкими наслідками, несуть ризик втрати здатності до самостійності, погіршують емоційне благополуччя, приводять до серйозних травм (переломи стегна).

Крім того, в розділі 1 представлено аналіз науково-методичної літератури щодо застосування заходів фізичної терапії та ерготерапії в попередженні падінь жінок з остеоартрозом нижніх кінцівок, охарактеризовано програми втручання. Автор відзначає, що фізичні терапевти відіграють важливу роль у допомозі людям похилого віку в покращенні функціональних рухів, рівноваги та постуральної стабільності, зменшуючи страх падіння та безпосередньо знижуючи ризик самого падіння. Особливу увагу автор звертає на використання засобів ерготерапії в комплексних програмах втручання для зменшення ризику падінь. В літературі існує багато доказів вкладу ерготерапії в запобігання падінням, пов'язаних зі змінами середовища, навчанням безпечного виконання повсякденних занять, поліпшенням поведінки та звичок осіб.

У процесі роботи над дисертаційним дослідженням автором було проведено аналіз 252 робіт вітчизняних та зарубіжних авторів.

У другому розділі, «Методи та організація досліджень», описано методи дослідження та особливості їх використання, етапи організації дослідження.

Дослідження було проведено на базі Університету III віку «Активне довголіття» при Вишгородському міському територіальному центрі соціального обслуговування Вишгородської міської ради. Контингент досліджуваних – 48 пацієнтів віком від 62 до 89 років, які були розділені на 2 групи – основну та контрольну, по 24 особи в кожній. В основній групі були жінки з ураженням суглобів нижніх кінцівок остеоартрозом, в контрольній – без ураження суглобів.

У третьому розділі, «Характеристика стану жінок похилого віку на етапі попереднього дослідження» автором представлено результати первинного оцінювання досліджуваних показників у 48 жінок, з яких 24 особи (50 %) мали остеоартроз суглобів нижніх кінцівок. Зокрема представлено результати контент-аналізу медичних карт та інтерв'ю з досліджуваними, аналіз результатів тесту WOMAC Osteoarthritis Index, TUG Тесту, 30 CST тесту, результати дослідження за шкалою рівноваги Берга, аналіз оцінки страху

падіння згідно FES-I, обмежень активностей повсякденного життя за шкалою LEFS, аналіз якості життя згідно опитувальника SF-12 та проведено аналіз кореляційних взаємозв'язків.

У четвертому розділі, «Обґрунтування та розробка програми фізичної терапії та ерготерапії, спрямованої на зменшення ризику падінь у жінок похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок» представлено методологічні основи побудови програми фізичної терапії та ерготерапії, критерії залучення осіб до програми профілактики падінь, алгоритм дій по визначенню ступеню ризику падінь, складові програми фізичної терапії та ерготерапії. Відзначається, що фундаментом розробленої програми стало поєднання елементів найбільш ефективних втручань та методик, що застосовуються у профілактиці падінь осіб похилого віку в світі. Автором детально проаналізовано домени МКФ, які можуть бути використані при дослідженні синдрому падінь в осіб похилого віку, хворих на остеоартроз.

Зазначається, що програма втручання складалася з двох блоків: засобів фізичної терапії та ерготерапії. Блок ерготерапії є ключовим. Основна мета втручань цього блоку за МКФ: на рівні активності та участі – покращення навичок самообслуговування та уможливлення виконання значущих для осіб занять; на рівні факторів середовища – адаптація середовища для безпечного переміщення та виконання занять; на рівні особистісних факторів – покращення настрою та самооцінки, зменшення страху падіння, покращення показників якості життя.

У п'ятому розділі, «Ефективність застосування програми фізичної терапії та ерготерапії, спрямованої на зменшення ризику падінь у жінок похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок» представлено результати порівняння показників до та після проведення дослідження окремо по основній та контрольній групах (через 6 місяців від початку проведення дослідження). Автор зауважує, що за результатами статистичного аналізу виявлено, що в основній групі відбулись достовірні відмінності за всіма досліджуваними показниками ($p < 0,01$), в той час як у контрольній групі певні

показники не зазнали істотних змін, що більш детально буде розкрито у відповідних розділах дослідження. Пояснюється це тим, що на етапі початкового обстеження більшість показників осіб контрольної групи і так були в межах норми. Крім того, між результатами осіб основної та контрольної групи як до дослідження, так і після його проведення зберіглась достовірна різниця за всіма показниками ($p < 0,01$), хоча деякі з показників осіб основної групи покращились набагато більше, ніж показники контрольної групи. Зазначені у р. 5 результати досліджень засвідчують позитивний ефект запропонованих втручань.

У шостому розділі, «Аналіз і узагальнення результатів дослідження», проведено аналіз отриманих результатів та їх порівняння з висновками та результатами інших досліджень, даними навчальної та методичної літератури. Результати дослідження засвідчили ефективність розробленої комплексної програми, що дозволило рекомендувати її до запровадження в практику роботи всіх закладів, які займаються питаннями особою похилого віку, та в навчальний процес кафедр фізичної терапії та ерготерапії українських закладів вищої освіти.

Висновки, сформульовані в дисертації, обґрунтовані і достовірні, відповідають меті і завданням дослідження, відображають новизну і практичну значущість.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. Дисертаційне дослідження виконано на належному науковому рівні, проте окремі положення мають дискусійний характер та потребують корекції або уточнень. У контексті вищевикладеного доцільно зробити такі зауваження та пропозиції:

1. На етапі попереднього дослідження виявлено достатню кількість хронічних хвороб в осіб похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок. Яким чином ви враховували супутні захворювання при розробці і впровадженні програми втручання?

2. У роботі представлено інтегрований підхід із використанням заходів ерготерапії та фізичної терапії для зменшення ризику падінь в осіб з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок. Чому ви вважаєте, що саме такий підхід сприяє оптимізації реабілітаційних програм для зазначених пацієнтів і його можна вважати новим поглядом на вирішення проблеми падіння?

3. У дослідженні детально охарактеризовано програму втручань для осіб із середнім ризиком падінь, проте дуже коротко (рекомендації та поради) для пацієнтів з низьким та високим ризиком падінь. Чим це обгрунтовується?

4. У роботі зазначено, що заняття з особами основної групи, які мали середній ризик падіння, проводились 2 рази на тиждень невеликими групами по 6-8 осіб. Чи доцільно було застосовувати групові заняття, враховуючи вік, функціональний стан і супутні захворювання осіб із остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок? І чи достатньо занять 2 рази на тиждень для досягнення поставлених цілей дослідження?

5. У роботі зустрічаються граматичні та пунктуаційні помилки.

Зазначені дискусійні зауваження не є принциповими та не знижують загальної позитивної оцінки, наукової та практичної значущості результатів дисертаційного дослідження.

Висновок. Дисертаційна робота Шевчук Юлії Володимирівни на тему: «Зменшення ризику падінь у жінок похилого віку з остеоартрозом суглобів нижніх кінцівок засобами фізичної терапії та ерготерапії» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну, відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019) та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від

12.01.2022 р. № 44, а її автор, Шевчук Юлія Володимирівна, заслуговує
присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 227
Фізична терапія, ерготерапія, галузь знань 22 Охорона здоров'я.

РЕЦЕНЗЕНТ:

професор кафедри терапії та реабілітації
Національного університету
фізичного виховання і спорту України,
доктор наук з фізичного виховання
і спорту, професор

О. В. Бісмак

Підпис Бісмак О.В. засвідчую
Проректор з науково-педагогічної роботи
Національного університету фізичного
виховання і спорту України

О. В. Борисова